

GENT

1978

Sint-Pietersabdij

17-18/3/1978

**ARCHAEOLOGIA
MEDIAEVALIS**

1/1978

MET DE MEDEWERKING VAN HET
CULTUREEL CENTRUM V/H GEMEENTEKREDIET VAN BELGIE

AVEC LA COLLABORATION DU
CENTRE CULTUREL DU CREDIT COMMUNAL DE BELGIQUE

GENT 1978

Sint-Pietersabdij, 17-18/3

A R C H A E O L O G I A

M E D I A E V A L I S

1/1978

Sekties/Sections/Abteilungen

1. Merovingische periode/Mérovingien/Merowingier Periode
H. Roosens, G. Lambert
2. Gebruiksvorwerpen/Objets usuels/Gebrauchsgegenstände
D. Callebaut, G. De Ridder
3. Castellologie/Castellogie/Schlosskunde
J. De Meulemeester, P. Hoffsummer
4. Kerken en Abdijen/Eglises et Abbayes/Kirchen und Klöster
J. Mertens, G. Hossey
5. Stadsarcheologie/Archéologie urbaine/Stadtsarchäologie
J. Vandenhoute, J. Alenus-Lecerf
6. Landelijke archeologie/Archéologie rurale/ländliche Archäologie
A. Matthys, F. Verhaeghe.

met de medewerking van/avec la collaboration/in Zusammenarbeit mit

- Gemeentekrediet van België/Crédit Communal de Belgique/
Gemeindekredit von Belgien.
- Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten van Gent.
- Nationale Dienst voor Opgravingen/Service national des Fouilles/
Amt für Bodendenkmalpflege.

HET MEROVINGISCHE GRAFVELD VAN OPHOVEN (LIMB.)

Het is gelegen langs de Romeinse heirbaan op de hoge, westelijke rand van het Maasdal. De inplanting van de daarbij veronderstelde nederzetting is bepaald door de nabijheid van de Witbeek. Tijdens de jaren 1975 tot 1977 kwamen bij systematische opzoekingen een 150-tal bijzettingen aan het licht. Enkele tientallen graven, gelegen in de noordelijke zone, waren aanvankelijk door woningbouw vernield.

De oriëntering was nauwkeurig west-oost. Aan de oostelijke rand van het grafveld lag evenwel een dubbele rij bijzettingen die meer noordwest-zuidoost gericht waren. De kuilen waren opvallend groot en diep met brede kisten. Er waren talrijke oversnijdingen en dikwijls was een recentere bijzetting in een reeds bestaande kuil ingelaten. Hierdoor waren veel graven gestoord of van oudsher geplunderd.

De overgebleven bijgaven waren eerder schaars. Toch waren er ook enkele intacte bijzettingen. Als bijzonderheid kunnen wij een paardegraf vermelden en drie zilveren munten die uit het begin van de 8ste eeuw dateren.

Hier en daar tussen de Merovingische graven en aan de rand van de begraafplaats vonden wij een aantal crematiegraven met vroegromeins of prehistorisch materiaal.

H. ROOSENS

LE CIMETIERE MEROVINGIEN D'ORP-LE GRAND (BRAB.)

Depuis 1892, des tombes mérovingiennes avaient été épisodiquement ramenées au jour, à l'occasion de la construction de quelques habitations et de l'aménagement de leur jardin, sur le lieu-dit "Gres fossé".

Cimetière mérovingien d'Orp-le-Grand, tombe (photo S.N.F., Bruxelles).

Dans le courant du mois d'octobre 1977, le Service national des Fouilles a entrepris un sondage de trois semaines, sur une parcelle voisine du secteur perturbé (dont la superficie s'étend approximativement à quelque 60 x 60 mètres). Cinq tombes furent découvertes, dont les quatre premières apparurent abîmées, par suite d'un enfouissement particulièrement réduit. Les corps étaient pareillement orientés, avec chevet à l'ouest. Toutes les inhumations étaient pourvues de mobilier et la dernière s'accompagnait d'une remarquable parure, cloisonnée sur argent doré. La totalité du matériel archéologique est caractéristique du 6e siècle.

J. ALENUS-LECERF

LA NECROPOLE MEROVINGIENNE DE BEAUREGARD (LUX.)

Au cours de l'été 1977, le Musée gaumais a entrepris une première campagne de fouilles sur le site de la nécropole mérovingienne de Beauregard, commune de Rouvroy.

Cette nécropole, découverte en 1897 en ouvrant une carrière, est établie sur le versant occidental de la vallée de la Chevratte, entre les cotes 220 et 225.

Une dizaine de sépultures furent mises au jour au nord-ouest de la carrière. Ces tombes avaient été ou recoupées ou complètement perturbées par les travaux d'exploitation de la pierre; la seule sépulture intacte était celle d'un enfant (dim. de la fosse : 1,47 x 0,30/0,40m).

Creusées à faible profondeur dans le sol en place, les fosses étaient délimitées par un caisson très fruste constitué de pierres placées de chant.

Les restes non bouleversés des squelettes étaient en parfait état de conservation. Ces corps étaient orientés, tête à l'ouest, et, dans les deux cas où la position des mains a pu être observée, celles-ci étaient sur le bassin. Les sépultures ne renfermaient aucun mobilier. Seule une monnaie romaine fut retrouvée dans les déblais de la carrière.

L'examen du matériel archéologique recueilli autrefois et conservé aux Musées d'Arlon et de Virton situe la chronologie du site au 7e siècle.

Parmi ces objets se trouve le mobilier d'une sépulture très intéressante.

Ces quelques inhumations semblent se situer dans la partie basse du cimetière et pourraient être assez tardives.

G. LAMBERT

DE VROEG-MIDDELEEUWSE CERAMIEK IN GENT (O-VL.)

De opgravingen in de buitentuin van de Sint-Pietersabdij leverden een grote hoeveelheid vroeg-middeleeuwse ceramiek op. Het grootste gedeelte ervan werd gevonden in en onder een zwarte laag, die in verband gebracht wordt met de verwoesting van de abdij door de Noormannen. Het einde van de 9de eeuw kunnen we dus stellen als een "terminus ante quem". Een begindatum is echter moeilijk te bepalen. Aan de hand van historische teksten weten we dat de monniken bij hun aankomst in de tweede helft van de 7de eeuw, een inheemse cultusplaats hebben ontmanteld. De aanwezigheid van enkele Gallo-Romeinse scherven maakt het niet onmogelijk dat de Blandijnberg een continue bewoning gekend heeft. Noch aan de hand van de stratigrafie, noch aan de hand van de ceramiek zelf, kan een onderscheid gemaakt worden tussen het Karolingische en het eventueel vroegere aardewerk.

De vroeg-middeleeuwse ceramiek uit de Sint-Pietersabdij te Gent is zeer verscheiden. Een groot gedeelte ervan is met de hand gevormd en tamelijk grof verschaald met diverse materialen als dakpangruis, schelpengruis, zand, kwartskorrels, enz. Verbrandingssporen aan de buitenkant wijzen op een gebruik als kookpot. De ceramiek die op de draaischijf gevormd werd, is fijner verschaald en van betere kwaliteit. Over de herkomst tasten we meestal in het duister. De aanwezigheid van vulkanische elementen in enkele scherven wijst op het Eifelgebied in Duitsland.

De versiering bestaat hoofdzakelijk uit gladdingsstrepen die de gehele wand of een gedeelte ervan bestrijken.

Een klein aantal scherven dragen een roodbruine beschildering. Ingestempelde versiering komt echter niet voor. Het is de eerste maal dat in Vlaanderen zoveel vroeg-middeleeuwse aardewerk uit een nederzetting werd gevonden. Recente opgravingen buiten Gent hebben ook nederzettingsceramiek uit dezelfde periodes opgeleverd, zodat onze kennis ervan binnenkort zal verruimd worden waardoor we wellicht in staat zullen zijn de vroeg-middeleeuwse ceramiek nauwkeuriger te dateren.

P. RAVESCHOT

Gezicht op de buitentuin van de Sint-Pietersabdij (foto ROL, Gent).

UN DEPOTOIR CAROLINGIEN A HAMIPRE (LUX.)

Au cours du mois de juillet 1977, nous avons exploré un dépotoir carolingien à Hamipré, commune fusionnée à la ville de Neufchâteau, au cœur de la province de Luxembourg. Le site fut découvert grâce à la présence de tessons et silex taillés de l'âge du fer éparpillés à la surface des terres labourées. Quelques fragments de torchis concentrés sur une surface réduite signalaient une fosse qui, à l'encontre de nos prévisions, renfermait de la céramique du haut moyen âge. C'était une fosse circulaire de 1,90m de diamètre, soigneusement creusée dans le schiste en place et qui contenait des moellons de quartz, quelque 170 kilos de torchis, un gros polissoir en grès et les fragments de plusieurs vases.

La céramique comporte des récipients de facture médiocre, montés à la main, probablement d'origine locale et des vases de bonne qualité, fabriqués au tour, vraisemblablement dans une officine régionale. Les premiers, de couleur beige ou grise, ont un fond lenticulaire, une large panse et une lèvre repliée vers l'extérieur. Les vases tournés, de couleur beige ou orangée, possèdent une petite lèvre évasée, deux anses et parfois un bec verseur. Par la facture et les types, cette céramique évoque la poterie rhénane de Badorf qui fut diffusée dans nos contrées à l'époque carolingienne.

Il convient de rapprocher ce dépotoir de la célèbre villa carolingienne de Longlier que l'on situe à l'emplacement de l'église actuelle, à 2 kilomètres au nord de notre dépotoir. Etablie en bordure de la principale artère de l'Ardenne carolingienne, la route romaine de Reims à Cologne, la villa servit régulièrement de halte d'étape aux souverains mérovingiens et carolingiens.

A. CAHEN-DELHAYE

HET OUD KASTEEL TE PETEGEM (O-VL.)

Ingeplant op de linkeroever van een thans afgesneden Scheldemeander, ligt te Petegem een middeleeuws versterkt site dat als het Oud Kasteel bekend staat.

Sedert 1972 ondernamen M. Cappuyns en L. Duward er graafwerken en legden zij gedeelten van een 13de-eeuwse burcht bloot. Gezien de belangrijke historische context van het site, startten we in 1976 met een opgraving op het burchtplein.

We stelden verschillende bewoningsfasen vast. Zo werd een gracht aangesneden die in grondplan sterk afbuigt en vermoedelijk de oude woonkern omringt waarvan we belangrijke elementen terugvonden. Hier toe behoorden o.a. de talrijke paalsporen van een gebouw. De plattegrond kon evenwel niet hersteld worden. Dit in tegenstelling tot het grondplan van een z.g. "Grubenhuis" dat zich wel duidelijk aftekende. Het betreft een rechthoekige kuil (6,40 & 3,80/3,55m) waar bij aan de smalzijden telkens 3 palen ingeheld waren.

Binnen hetzelfde areaal werd in een volgende fase een rechthoekig gebouw opgericht dat noord-zuid georiënteerd is en enkel in zijn funderingen van Doornikse kalksteen bewaard bleef. Daar het groten-deels overbouwd werd door het nog bestaande 17de-eeuwse kasteel, legden we slechts de zuidgevel (10,95m) en een gedeelte van de westgevel vrij. Deze laatste volgden we over een lengte van ongeveer 15,40m.

Later werd aan de zuidgevel een vertrek (6,60 & 10,85m) toegevoegd waarbinnen parallel aangelegde muurtjes (br. 0,25/0,40m) waar-

schijnlijk een plankenvloer schraagden en een rechthoekig gemetselde uitdieping het restant van een verwarmingselement kan zijn. Aan dit vertrek is ten slotte nog een aanbouw verbonden, die evenwel verstoord werd door de aanleg van een mote. Op deze mote werden vooralsnog geen gebouwsporen aangesneden. De 13de-eeuwse burcht zal dan uiteindelijk al deze occupaties omsluiten.

Er zijn historische en, sedert de opgravingen begonnen, ook archeologische aanduidingen om dit site tot de Karolingische tijd te laten teruggaan. Onder de archeologische vermelden we b.v. het schervenmateriaal dat we in stratigrafisch verband aantreffen.

D. CALLEBAUT

HET HOF TE EKSEL TE MOORSEL (O-VL.)

Buiten de dorpskom van Moorsel ligt langs de Molenbeek een middeleeuwse mote, het Hof te Eksel genaamd. Moteheuvel en voormote waaraan ten westen een wal aansluit, zijn vrij goed bewaard gebleven. In 1975-1977 ondernamen we dan ook opgravingen op het site.

Zoals de noord-zuid- en west-oostdoorsneden aantoonde, bleek de moteheuvel, die ongeveer 2m hoog is en een basisdiameter van ca. 47m heeft, interessant van opbouwtechniek te zijn. Bij het steken van de motegracht (13-16m breed) werd de grond immers naar binnen geworpen zodat een ringvormige wal ontstond. Hiertegen werd dan een kernheuvel aangelegd die slechts een gedeelte van de binnenruimte van de wal besloeg. Tussen beide vormde zich aldus een geul die bij latere uitbreidingen slechts gedeeltelijk opgevuld werd.

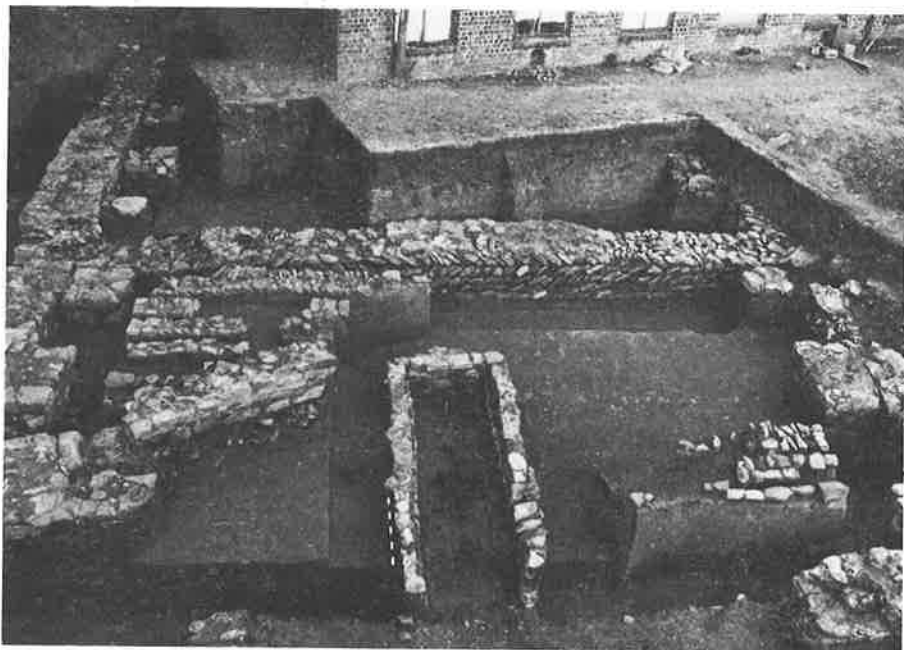
Niettegenstaande op de kernheuvel en zijn ophogingen archeologische lagen voorkwamen, konden we geen gebouwsporen terugvinden die tot deze fasen behoorden. Wat wel bewaard bleef, zijn de grondvesten van het hof dat later op het moteplateau opgericht werd. Het is een rechthoekig gebouw (11 & 8m) in baksteen dat noordwest-zuid-oost georiënteerd is. Het wordt verdeeld in een woonvertrek en kelderderdieping waarvan de wanden wit bepleisterd zijn. T.o. de zuidwestgevel lag een rode tegelvloer, die op verscheidene plaatsen nog in situ bewaard was.

Het onderzoek van de voormote wees uit dat het een oude intensief bewerkte bodem betrof. Blijkbaar werd dit gedeelte van de nederzetting uitsluitend tot agrarische doeleinden gebruikt.

Het vondstenmateriaal bestond in hoofdzaak uit aardewerkscherven. Naast de lokale waar was er ook import uit o.m. Andenne, Schinveld-

Brunssum, Siegburg en Raeren. De oudste dateerbare archeologica gaan tot de 13de eeuw terug.

D. CALLEBAUT

Petegem, algemeen gezicht op de grondvesten (foto N.D.O., Brussel)

LA MOTTE ET LE CHATEAU DE BOUILLON (LUX.)

Le SNF a entrepris une campagne de fouilles sur le site fortifié de Bouillon. Outre son célèbre château-fort, la colline entourée par le Semois conservait encore les traces d'une occupation préhistorique ainsi qu'une motte médiévale. La "montagne de Beaumont" située à quelque 260m du château-fort, sur la même crête, avait déjà été occupé à l'époque de La Tène. Les tessons découverts au contact

direct de la roche en témoignent. La position dominante du site et sa topographie particulière en font un éperon barré classique. Ce n'est qu'au moyen âge que l'endroit fut à nouveau choisi pour y établir une fortification d'un type peu courant dans la région. Il s'agit d'une véritable motte féodale : butte à plateau circulaire n'excédant pas 9m de diamètre, entourée d'un fossé à fond plat taillé dans la roche, d'une largeur de 5 à 6m50, protégée d'un rempart de 37m50 de diamètre, appuyé, au nord-est, contre un précipice. Une tour hexagonale occupait le sommet de la motte; une tranchée de fondation creusée dans la roche y était encore en partie visible. Une couche d'occupation recélait du matériel céramique de type Andenne de la première période de production, soit entre 1075 et 1175.

Définir le noyau ancien du château-fort et sa topographie primitive constituait un second objectif. Les fouilles ont démontré que le donjon médiéval, situé au centre du château actuel dont les bâtiments ne sont pas antérieurs au 16e siècle, avait entièrement disparu suite aux travaux des troupes hollandaises qui aplanirent la roche pour y établir leurs casernes à un niveau sensiblement plus bas. Les plans du Génie français établis en 1764 nous gardent heureusement encore l'image de ce noyau primitif, vaste demeure dont le type de construction ne peut remonter plus haut que le début du 12e siècle. Godefroid de Bouillon (+ 1100) a-t-il encore connu ce château?

C'est peu probable. Les sources datées de 1050, 1064, 1076 qui évoquent le château de Bouillon se rapportent selon toute vraisemblance à la motte plutôt qu'au château-fort. Ce dernier pourrait être une création d'Otbert, prince-évêque de Liège - ou de ses successeurs immédiats - entré en possession des "terres et château" suite à l'engagère conclue par Godefroid en 1096, avant son départ en Terre Sainte.

A. MATTHYS

DE GALOOIEMOTE TE LOKER (W-VL.)

De opgravingen op deze mote konden met goed gevolg na twee campagnes worden besloten. De mote werd opgeworpen boven een lichte natuurlijke verhevenheid langs de Galooiebeek. Deze verhevenheid was reeds in de Romeinse tijd aangewend voor de aanleg van een brandrestengraf.

De mote heeft een doormeter van ongeveer 40m en een hoogte van ongeveer 4m ten overstaan van de Beek. In de moteopbouw kunnen twee fazen worden onderscheiden. Een eerste opwerping wordt afgedekt door een loopvlak, waaraan een houten toren heeft beantwoord. Deze werd echter kort daarop vervangen door een bakstenen toren van ongeveer 3,50 bij 4m. Deze toren werd "eingemottet" t.t.z. de bene-

denverdieping kwam door ophoging van de mote ondergronds te liggen. Het moteplateau was omgeven door een omheining, waarvan de basis uit natuursteen was opgetrokken.

Op het voorhof werden geen archeologische sporen weergevonden. Het geheel is te dateren tussen de 13de en de 14de eeuw.

J. DE MEULEMEESTER

DE SINGELBERGMOTE TE BEVEREN-WAAS (O-VL.)

De opgravingen op de mote werden afgerond met het vrijleggen van de oudste bouwfasen. De mote werd opgeworpen in de eerste helft van de 12de eeuw. Op het plateau, dat was afgezet met een houten pallisade en een stenen weergang, werd een toren opgetrokken van ongeveer 4m bij 4m. De basis was in natuursteen, de rest in vakwerkbouw. Deze toren werd in 1158 door de graaf van Vlaanderen verwoest. Enkele tientallen jaren later werd een nieuw gebouw opgetrokken, waarvan echter slechts een deel van de noordmuur als negatief spoor is bewaard gebleven. Dit gebouw werd in de tweede helft van de 13de eeuw vervangen door een massieve natuurstenen toren van ongeveer 15 bij 15m. Vóór het midden der 15de eeuw was ook dit gebouw afgebroken en vervangen door een reeks kleinere, onderkelderde gebouwen in de zuidelijke helft van het moteplateau. In de eerste helft van de 16de eeuw werd het geheel heringericht en het moteplateau vormde van toen af een ruime binnenkoer, waarrond de gebouwen waren opgetrokken. Deze situatie bleef onveranderd tot het midden van de 17de eeuw, toen het kasteel werd afgebroken. De heuvel heeft nu nog een hoogte van 8m en een doormeter van ongeveer 60m.

Op het voorhof werden enkele bijkomende gegevens verzameld, zodat ook hier, alhoewel niet zo volledig, een goed beeld van de chronologische opeenvolging kon bekomen worden. De voormote evolueerde van een met wal en gracht omringde versterking (12de eeuw) naar een met het motekasteel overeenkomende vorm, namelijk gebouwen opgetrokken rond een ruime binnenkoer (vermoedelijk vanaf 15de eeuw).

J. DE MEULEMEESTER

LA TOUR DE CUGNON (LUX.)

Le site de la tour de Cugnon est connu par la toponymie, la tradition orale, les archives et la photographie aérienne. Cette tour ou

forteresse occupe les prairies basses le long de la Semois à quelques dizaines de mètres en amont du gué La Tour.

Elle fut l'objet d'une première campagne de fouilles qui révéla d'emblée les trois éléments constitutifs de l'ensemble : la tour ou donjon, une grange et la cense.

La tour dessine un quadrilatère régulier de 23,50m de côté. Elle est ceinturée d'une douve et l'intérieur de l'édifice est tapissé par un sol en terre battue. La salubrité du bâtiment est assurée par un drain contemporain de la construction. Autour du donjon s'articulent une grange et la cense. La grange se développe sur plus de 35m pour une largeur de 19,30m. Le sol de cette grange est identique à celui de la tour. Enfin, une tranchée de sondage a été réalisée au travers de la cense située à quelques 50m de la tour.

En l'absence de matériel archéologique spécifique, seule la comparaison de la forteresse de Cugnon avec d'autres maisons fortes semblables de la région, permet de supposer que son origine remonterait aux 12e-13e siècles. Elle fut occupée jusqu'à la fin du 18e siècle avant d'être démantelée en 1835.

G. HOSSEY

LE CHATEAU DE HAUTEROCHE A DOURBES (NAM.)

Sous la direction du S.N.F., le jeune "Cercle archéologique des Fagnes" que préside M.J.L. Pleuger, commença en juillet 1977 des travaux de dégagement aux ruines de Hauteroche. Celles-ci se dressent sur un éperon rocheux dominant un méandre du Viroin au sud-est du village. La première mention du château n'apparaît qu'au début du 16e siècle, peu avant sa destruction en 1554 pendant les guerres opposant Henri II à Charles-Quint. Deux seigneuries sont cependant connues à Dourbes dès le début du 13e siècle et un Frédéric de Dourbes est mentionné dans des chartes vers 1060.

Le plan général du château, de forme rectangulaire (28,70 sur 21,90m), est caractéristique des forteresses bâties au 13e siècle sous l'influence de l'architecture militaire française. L'imposant donjon occupe le point culminant dans l'angle sud-est, face au plateau. Deux de ses murs, percés de fenêtres et coiffés de corbeaux, sont conservés sur une hauteur de deux étages planchéiés au-dessus d'une cave autrefois voûtée. Longeant la face nord du donjon, l'entrée consiste en un simple couloir fermé à l'intérieur par une porte étroite (1,25m). Deux tourelles sont ajoutées ultérieurement à l'extérieur.

L'entrée est flanquée d'une seconde tour rectangulaire plus petite. Une porte ébrasée y donnait accès de l'intérieur du château, probablement occupé en grande partie par une cour. Dans la moitié ouest, quelques pans de murs de caves voûtées apparaissent çà et là. Un escalier en maçonnerie descend vers une poterne étroite, accessible par un passage étroit longeant le rempart ouest au bord de l'éperon.

G. DE BOE

FOUILLES AU CHATEAU DE FRANCHIMONT A THEUX (LIEGE)

Depuis 1967, un groupe de bénévoles ("Les Compagnons de Franchimont, ASBL") a entrepris la mise en valeur des ruines de l'ancienne forteresse. Avec l'aide de ce groupe, j'ai pu commencer, en 1973, une fouille systématique du site.

Les recherches ont notamment conduit à la mise au jour, dans la haute-cour, d'un édifice antérieur aux ruines actuelles. Ce bâtiment, que les sources écrites ne signalent pas, a pu être daté des environs du 11e siècle, grâce à la découverte d'un lot de céramiques du type "Andenne, première période".

D'autres fondations, plus récentes (fin 15e siècle), furent également retrouvées. Signalons aussi la présence d'un dépotoir de poteries de la fin du 14e siècle (type "Andenne IV", Schinveld, Siegburg).

La fouille de 1977 donne quelques précisions quant au plan des vestiges. Il apparut donc utile d'incorporer ces données dans une étude plus globale des ruines.

Grâce à l'observation attentive des différentes phases de construction, au relevé photogrammétrique de l'élévation des murs, il sera possible d'établir une relation entre les ruines et les vestiges mis au jour. Un premier plan d'interprétation a d'ailleurs été dressé.

De ce travail, il ressort que le bâtiment du 11e siècle appartient à un édifice rectangulaire avec cour centrale. Un donjon y est adossé à l'est. Sur ce donjon, presque carré, viennent s'accoler des constructions de trois autres époques. La grande enceinte au murs très épais (5,50m), avec ses casemates, semble avoir été construite d'un seul tenant à la fin du 14e siècle.

P. HOFFSUMMER

LE CHATEAU DE MONTAIGLE A FALAEN (NAM.)

L'association des Amis de Montaigle décida dès sa création en 1971 de consacrer le meilleur de ses activités à la protection et à la consolidation des vieux murs du château de Montaigle sans négliger pour autant les recherches archéologiques liées généralement aux travaux envisagés.

Ces recherches ont été mises en veilleuse en 1977. Seuls quelques déblaiements côté droit de la cour ont été effectués. Ils ont néanmoins permis de mettre au jour une brique de foyer décorée de 3 fleurs de lys alignées en fasce dans un encadrement formé d'un galon de perles entre deux filets.

Si pendant plus de cinq ans les travaux de protection ont été effectués suivant les méthodes traditionnelles de maçonnerie, l'année 1977 a vu ces méthodes se transformer complètement.

Les Amis de Montaigle de plus en plus préoccupés par l'état de délabrement de certaines murailles du château, se sont tournés vers une méthode de projection et d'insufflation de béton ou de mortier réfractaire. C'est ainsi que plusieurs essais limités dans des endroits qui ne pouvaient compromettre ni l'intégrité ni l'esthétique du site, ont été tentés.

A. ROQUET

LE CHATEAU DE BEAUMONT A ESNEUX (LIEGE)

Le château de Beaumont était un petit castrum dont il ne reste aujourd'hui que quelques ruines. De son éperon rocheux, il dominait le village d'Esneux et gardait le passage d'entrée sur la presqu'île de Ham. Mentionné pour la première fois en 1154 dans un diplôme énumérant les biens de Henri II, évêque de Liège, il n'eut en réalité qu'une vie relativement courte, car un autre texte de 1277 devait déjà le traiter de vétuste. C'est à la suite de quelques recherches sporadiques effectuées sur le site, en 1928, que les restes de ses fondations furent découvertes et qu'il fut alors possible d'en esquisser le premier plan. Sur celui-ci, le castrum se présentait sous la forme d'une enceinte semi-circulaire, de près de 30 mètres de rayon, à laquelle était adossé un donjon carré. L'ensemble était protégé au nord, par un versant abrupt et au sud, par un fossé sec. La mise en chantier d'une fouille méthodique à partir de 1969 a fait apparaître toute une série d'éléments nouveaux démontrant une plus grande complexité dans la construction

de la place forte.

Parmi les découvertes de ces derniers mois, il faut retenir :

- au nord, adossé au mur d'enceinte : les restes d'un bâtiment rectangulaire muni de 2 entrées, à l'emplacement présumé du donjon
- au sud-ouest, sur la courbure de l'enceinte : l'entrée asymétrique, en forme de demi-entonnoir, avec un foyer dans le couloir d'accès
- et du côté ouest, près de l'enceinte : un autre foyer ovale.

Le matériel archéologique mis au jour est aussi fort intéressant :

- plusieurs milliers de tessons de poteries du type d'Andenne Ia et Ib
- plusieurs centaines de fragments osseux en majorité d'animaux domestiques
- divers débris métalliques, des pointes de flèches, des pièces d'ornementation en cuivre doré représentant des motifs floraux ou des rosaces, une clef, un fer à cheval, et également un petit disque en os gravé d'ocelles. L'ensemble date du 12e et du 13e siècle.

M. EUBELÉN

DE PAROCHIEKERK TE OUDENBURG (W-VL.)

De thans bestaande O.L.-Vrouwekerk werd in 1870 opgericht op enkele meter van de voorgaande kerk en wel zo dat zij geheel de zuiderhelft van deze laatste dekt. Niettegenstaande de zeer talrijke en soms diepe grafkelders kon in grote lijnen de planimetrische evolutie van het gebouw worden achterhaald. Van de, volgens de traditie, alhier in de 8ste eeuw door S. Ursmarus opgerichte kapel, werd geen enkel spoor teruggevonden; zelfs werd geen enkele aanduiding voor een bewoning ouder dan de 11de eeuw, in de opgegraven zone aangetroffen; het oudste archeologische document is een kleine aardewerkscherf van het Pingsdorftype.

De vroegste architectonische overblijfselen behoren tot een driebeukige romaanse kerk, geheel in veldsteen opgetrokken met herbruik van Romeins bouwmateriaal zoals kalk- en tufsteenblokjes en tegulae-fragmenten; de middenbeuk eindigde oostwaarts op een vierkant voorkoor met, daarbij misschien aansluitend, een nog kleiner koor. Rekening houdend met de lokale historische omstandigheden zou dit gebouw in de 11de eeuw kunnen worden gesitueerd, toen naast de abdijkerk ook een parochiekerk nodig bleek. Doch het gebouw werd weldra te klein voor de uitgestrekte parochie; geheel de koorpartij werd vervangen door een dwarsbeuk met halfronde zijkoren en een nieuw, langer koor. In de middenbeuk werden de oude pijlers door nieuwe vervangen. Het stelselmatige gebruik van kleine, bijna regelmatige gekapte veldsteenblokjes, herinnert aan de bouwtechniek van

de 12de eeuw. Kort daarna, op een niet nader te bepalen tijdstip, werd een statige vieringtoren gebouwd, en vervolgens het koor nogmaals verlengd, ditmaal met polygonale afsluiting en steunberen. Einde 14de of begin 15de eeuw werd geheel de beuk in gotische stijl herbouwd, ditmaal in baksteen; in de middenbeuk vervangen hoge, statige zuilen in witte kalkzandsteen de oude romaanse pijlers.

Na de godsdienstoorlogen van de 16de eeuw ligt de kerk in puin; in 1618 werden de toren, de middenbeuk en de zuiderzijbeuk afgebroken; de noorderzijbeuk wordt als noodkerk ingericht. In de 18de eeuw werden enkel langs de noordkant twee kapellen bijgebouwd.

De klokken hingen in een afzonderlijke klokkentoren die in de noordoosthoek van het kerkhof was opgericht en die in 1875 werd afgebroken. Op 5 oktober 1870 werd de eerste steen van de nieuwe kerk gelegd.

J. MERTENS

L'ÉGLISE SAINT-MARTIN DE BAS-WARNETON (HAINAUT)

Au cours du mois d'août 1977, la Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la région a entrepris sa troisième campagne de fouilles sur le site de l'église disparue de Bas-Warneton.

Les documents attestent la fondation d'un prieuré par Saint Jean de Warneton, évêque de Thérouanne, dès 1099. Cette église dédiée à Saint Martin, deviendra plus tard église paroissiale et ne disparaîtra qu'au cours de la première guerre mondiale. Depuis lors, un cimetière a été installé sur le site.

La troisième campagne a centré ses recherches sur la nef centrale et la nef latérale sud. L'on a ainsi pu constater que l'église romane datant du 12e siècle est constituée de trois nefs courtes. La façade fait quelque 14 mètres de largeur. Au 17e siècle, l'on a allongé les nefs et élargi les deux nefs latérales. Pour le moment, le plan du chœur n'a pas encore été reconstitué.

Sous la nef centrale, l'on a également observé une autre église à nef unique, antérieure au 12e siècle, qui perturbe une série de tombes sans mobilier. La structure de la série de tombes n'a pu être reconstituée (perturbations des murs), mais on a retrouvé, hors de l'église romane, face à l'entrée, une tombe anthropomorphe (11e siècle).

Cette nécropole, datant peut-être du 11e siècle, permet de supposer un bâtiment contemporain qui n'a pas encore été retrouvé.

Des recherches de l'année 1978 se concentreront sur la croisée du transept et le chœur, et tenteront de vérifier l'existence de ce bâtiment. Les résultats finaux des fouilles seront publiés ultérieurement dans les Mémoires de la Société d'Histoire de Comines-Warneton.

J. BOURGEOIS

Gezicht op een rij natuurstenen pijlers in de buitentuin van de Sint-Pietersabdij te Gent (foto ROL, Gent).

RIJKHOVEN-ALDEN BIESEN (LIMB.)

Op verzoek van de heer E. Castermans, hoofdarchitect-directeur bij de Regie der Gebouwen van het Ministerie van Openbare Werken te Hasselt, hebben wij een onderzoek ingesteld naar de overblijfsels van de voormalige kerk. De uitbouw van kerk en kasteel was het werk van de Ridder van de Teutonische Orde die zich hier in de eerste helft van de 13de eeuw kwamen vestigen op een uitgestrekt goed dat hen in 1120 door graaf Arnold III van Loon en Mechtildis van Are, abdis van Munsterbilzen, geschonken werd. Toen reeds bestond er een kapel die als bedevaartoord druk bezocht werd. De opgravingen leidden tot de ontdekking van het westelijk deel van een oost-west gerichte, driebeukige kerk met westtoren, langs waar zich nog een klein bijgebouw bevond. Het grootste gedeelte van deze kerk ligt onder het hedendaagse kerkgebouw dat ongeveer noord-zuid gericht is. De funderingsmuren zijn langs hun twee zijden in gezaagde, dikke mergelblokken opgetrokken, die als het ware een bekisting vormen voor hun innerlijke opbouw: een mengeling van silexstenen, mergelbrokken en andere harde gesteenten in een grijze kalkmortel. Deze kerk, met een breedte van 15,80m werd omstreeks 1300 opgericht, wellicht op de plaats van de oorspronkelijke kapel. Rond 1600 was ze bouwkundig in verval; enkele jaren later werd ze afgebroken en vervangen door het hedendaagse kerkgebouw dat in 1638 ingewijd werd.

G. V. LUX

DE OUDSTE KERK VAN DONK JE HERK-DE-STAD (LIMB.)

Uit de bronnen vernemen we dat Robertus, graaf van Haspengouw, in 741-742 een deel van zijn domeinen aan de abdij van Sint-Truiden heeft geschonken. Bij deze schenking hoorde ook de kerk die hijzelf op een van zijn eigendommen te Donk had laten oprichten. Deze kerk stond op een verhevenheid, midden in het z.g. Schulensbroek. Door de wisselende waterstand in deze depressie van Halen-Schulen, tevens confluentiebekken van Demer, Gete en Herk, was dit eiland moeilijk en in de beste gevallen slechts over een dijk bereikbaar. Deze particuliere situatie werd door de abdij van Sint-Truiden uitgebuit om de plaats mettertijd uit te bouwen tot refugiooord. Kerk en bijgebouwen kenden talrijke bouw-, destructie- en reconstructiefasen, waarvan de meeste in grote lijnen en met datum bekend zijn. Rond het midden van de 18de eeuw heeft de abdij de strijd tegen het water verloren. Door de stijging van het waterpeil in het moeras werden de funderingen aangevreten en was het

eiland gedurende een groot deel van het jaar onbereikbaar. De plaats werd verlaten en is nu nog bekend als "Oud Kerkhof".

Uit de eerste sonderingen blijkt dat geheel het "Oud Kerkhof" op de top ligt van een laat-glaciaal rivierduin, dat ondanks holocene inodaties steeds als "donk" is blijven bestaan. Geheel deze plaats is overdekt met een dikke puinlaag, gevolg van de langzame aftakeling sinds 1750. Onder deze puinlaag tekenden zich talrijke onregelmatige, brede en diepe uitbraaksporen af, greppels, afvalkuilen, graven e.d. Wegens de beperkte omvang der sondering is een juiste interpretatie der sporen voorbarig. Van de oudste uit de bronnen bekende fase werden geen resten teruggevonden.

L. VAN IMPE

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE ABDIJ VAN AFFLIGEM (HEKELGEM)(BRAB.)

De huidige archeologische werkzaamheden hebben vooral tot doel de oorsprong van de abdij te achterhalen en, zo mogelijk, de ontwikkeling van het gebouwencomplex op te tekenen en te ontcijferen.

Het onderzoek startte in april 1974 en leverde vrij spoedig het bewijs van een langdurige bewoning. Zo werd o.a. de zijmuur van de primitieve kerk aangesneden die echter, in een nog niet bepaalde periode, gedeeltelijk werd uitgebroken.

De werkzaamheden hebben inmiddels aan het licht gebracht dat de abdij door de eeuwen heen enorm heeft geleden van oorlogsgeweld en uit- en afbraak. Van de voormalige gebouwen worden slechts meestal zeer verwarrende negatieve sporen aangetroffen. Ook tijdens de campagne van 1977 werden hiervan duidelijke gegevens opgetekend.

Slechts in uitzonderlijke gevallen kunnen we ons verheugen over niet "gestoorde" vondsten. Dit was o.m. het geval met een klein "keldertje" waarin een 9-tal kannen (lokale produktiewaar maar ook steengoed uit het Rijngebied) en een glazen drinkbeker werden aangetroffen die een datering in de tweede helft van de 14de eeuw vooropstellen. Ook een afvalkuil met talrijk schervenmateriaal uit de 16de eeuw werd tijdens de voorbije jaren aangesneden en onderzocht.

Het vondstenmateriaal is thans ter studie en wordt in afzonderlijke bijdragen gepubliceerd. Zo verscheen onlangs een aflevering gewijd aan de majolica.

F. DE SMEDT

STADSKERNONDERZOEK IN ANTWERPEN (A'PEN)

Tekst niet meegedeeld.

T. OOST

STADSKERNONDERZOEK TE BRUGGE (W-VL.)

Systematisch archeologisch onderzoek is te Brugge zeer laat gestart. Voor september 1976 hielden E. Cools en F. Verhaeghe zich bezig met de studie van aardewerkvondsten aan de Potterierei.

Een toevalsvondst bij graafwerken bij de Spermalieschool (driedubbele rij houten palen) was de aanleiding voor W.P. Dezutter, conservator van het stedelijk museum voor Volkskunde, om aan te dringen op het aanstellen van een stadsarcheoloog. De eerste waarnemingen werden door W.P. Dezutter en M. Rogge verricht in een pand aan de hoek Schaarstraat/Violierstraat (okt. '76). In februari '77 had een kleine opgraving plaats o.l.v. M. Rogge, naar aanleiding van de ontdekking van funderingen van de Eekhoutabdij bij het graven van een put voor het plaatsen van een waterreservoir.

Van 15 maart tot eind juni vond een systematische opgraving plaats op het terrein "de Biekorf" waar de nieuwe stadbibliotheek met ondergrondse parkeergarage wordt gebouwd. In de tweede week van juli '77 startte het onderzoek aan de Burg (Oud huis "De Jaegher") o.l.v. M. Rogge. Tussen een 19de-eeuwse riolering, de in 1870 overwelfde reie die loopt van de Kraanlei naar de Waterhalle, en de kelders van het Oud huis "De Jaegher", was slechts plaats voor een beperkt onderzoek. Als resultaat noteren we vooral : muren in veldsteen en baksteen uit diverse perioden. De vroegste ceramiek die hier aangetroffen werd behoort tot de Badorfgroep. De opgraving werd uitgebreid naar de tuin achter de H. Bloedkapel. Door onszelf op 1 december '77 overgenomen en verdergezet, werd het veldwerk afgesloten op 30 december 1977.

H. DE WITTE

FOUILLES DE LA PLACE SAINT-LAMBERT A LIEGE (JUN A SEPTEMBRE 1977)
(LIEGE)

En 1907, des fouilles effectuées au coeur même de la ville de Liège, Place Saint-Lambert, avaient révélé, qu'à l'emplacement de l'ancienne cathédrale détruite à la fin du 18e siècle, s'étaient élevés autrefois une villa romaine et un village néolithique.

La cathédrale elle-même, construite à l'emplacement où, en 705-706, l'évêque Lambert avait souffert le martyre, avait, au cours des siècles, subi de nombreuses transformations. Les fouilles de 1907 n'avaient pu explorer que d'une manière fort incomplète ce site important.

Actuellement, de grands travaux vont entraîner à bref délai la destruction de tous les vestiges archéologiques encore enfouis sous le sol de la Place. C'est pourquoi le Centre interdisciplinaire de recherches archéologiques de l'Université de Liège demanda et obtint de la Ville de Liège l'autorisation de fouiller et les moyens matériels pour le faire.

Ouvertes à l'emplacement d'une des "tours de sable" (celle qui flanquait au nord le choeur occidental de la cathédrale), les fouilles se sont ensuite étendues vers l'est et ont dégagé la nef nord de la crypte. Elles ont permis de retrouver les fondations, en grès local, d'au moins quatre étapes de construction ou d'aménagement de la cathédrale, des vestiges romains, très peu de pré-histoire. Les découvertes les plus importantes sont, d'une part, celle d'un énorme radier destiné sans doute à soutenir le massif de la tour et, d'autre part, celle d'un bain romain avec praefurnium et deux "salles de bains".

La poursuite des fouilles permettra, nous l'espérons, de résoudre les problèmes qui posent les étapes de construction de la crypte et son mode de couverture.

H. DANTHINE

Sleuf in de Verdedigingsstraat te Gent met vermoedelijk overblijfselen van een waterput (foto ROL, Gent).

STADSARCHEOLOGIE TE GENT (O-VL.)

In een grootstad die kampt met renovatie- en saneringsproblemen, en waar het eeuwenoud patrimonium voortdurend door allerlei ingrepen wordt beroerd, staat de archeoloog vaak wat eenzaam wanneer hij zich enkel aan het traditionele patroon houdt van "oudheidkundige" die relatief vrijblijvend "opgravingen" verricht.

Waar de middeleeuwse archeoloog aldus voor enkele decennia heel wat bodemonderzoek verrichtte in goed bereikbare stedelijke sites als abdijen, kerken en kastelen dient de stadarcheoloog zich meer mobiel te bewegen tussen bouwputten en slopingen in. Stadsarcheologie is duidelijk meer het bedrijven van archeologie in de stad...

Stadsarcheologie is a.h.w. een nooddiscipline die heden zoveel

mogelijk gegevens moet verzamelen voor de historicus van later, gegevens die zonder hem snel zouden vernietigd worden. Zo wordt in Gent gebouwd aan een systematische beoefening van de stadsarcheologie, waarbij zowel het bodemarchief als het bouwkundige patrimonium de nodige aandacht krijgen. In dit opzicht verschilt de Gentse stadsarcheologie grondig van het archeologische stadskernonderzoek zoals het in vele Europese steden reeds jarenlang wordt toegepast.

In de dagelijkse praktijk wordt getracht het algehele archeologische patrimonium in zijn onvermijdelijke afwikkeling te begeleiden, door elke ingreep in het stedelijk milieu te kennen en te volgen.

Wat het bodemarchief betreft gebeurt dit vooral door noodopgravingen op bedreigde terreinen, systematische prospecties van bouwputten, proefgravingen op open plaatsen, controles van de context van vondstmeldingen e.d.

Dit alles gebeurt in een vastgelegd systeem, waarin deze sites die krachtens historische bronnen van groot belang zijn het meest aandacht krijgen. Het ondernemen van grote systematische opgravingen in onbedreigde sites wordt in dit systeem vooralsnog uitgesloten. In deze optiek werd in 1977 het volgende gerealiseerd : controlegravingen tijdens de restauratie van het Gentse Stadhuis, controlegraving in een kelder van de Pekelharing waar een Romeins brandrestengraf werd gevonden, de noodopgravingen naar de verdwenen mote van Drongen en in de Corduwaniersstraat te Gent, controles bij graafwerken in Onderbergen en op de Vrijdagmarkt, enz. Wat het bouwkundige patrimonium betreft wordt, naast allerlei werkzaamheden in rechtstreeks verband met de monumentenzorg, vooral aandacht besteed aan het begeleiden van slopingen, interieurvernieuwingen, waarbij niet alleen geijverd voor het aanleggen van een volledig dossier over de te verdwijnen elementen, maar ook opgetreden wordt ten gunste van het behoud en de restauratie van bepaalde delen, en in sommige gevallen zelfs aan recuperatie gedaan wordt.

In 1977 werden in dit kader de volgende activiteiten genoteerd : begeleiding van slopingen in de Sleepstraat en Lange Schipgracht, recuperatie van een schouwversiering op de Vrijdagmarkt, onderzoek in het Ryhovesteen, begeleiding van de restauraties van het Stadhuis en Belfort, recuperatie van grafstenen uit de voormalige Jezuïetenkerk in de Voldersstraat.

J. VANDENHOUTE

NOODOPGRAVING NAAR HET TEMPELHOF TE GENT (O-VL.)

Op het terrein van de vroegere brouwerij Ultra aan het Dobbel Slot en de Lange Schipgracht te Gent, een zone die weldra zal ingenomen worden door uitbreidingswerken van de Volkskliniek Band Moyson is sedert februari '77 een noodonderzoek aan de gang.

Uit een beperkt archiefonderzoek bleek immers dat hier eertijds het oude Tempelhof stond.

Het onderzoek gebeurt door de Heemkundige Vereniging De Gonde en de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie, dit onder toezicht van de stedelijke archeologische dienst.

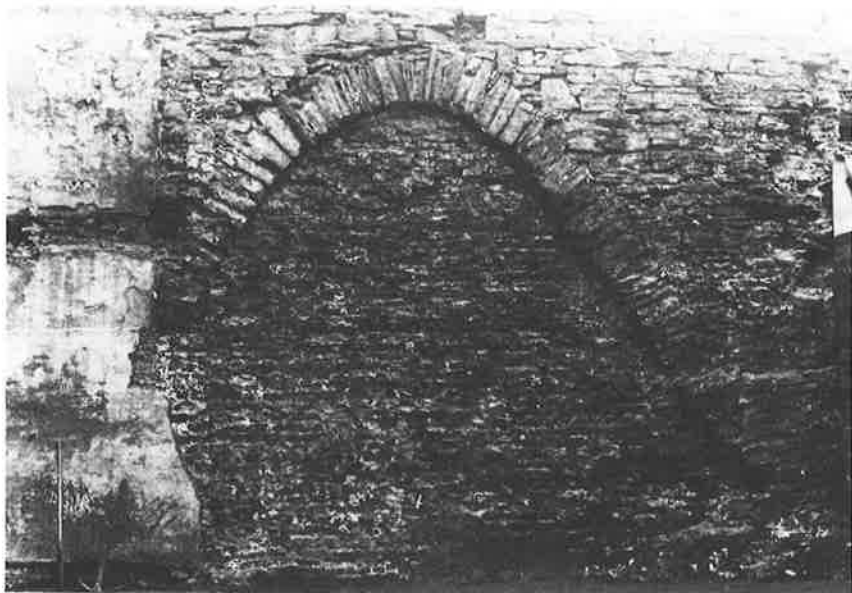
Een eerste kleine proefsleuf doorheen de vloer van een reeds gesloopt burgershuis aan de Lange Schipgracht leverde naast gegevens over de bouwgeschiedenis van het huis zelf heel wat middeleeuwse en post-middeleeuwse archeologica op.

Een tweede proefsleuf bracht naast de resten van een waterput en een beerput met mooi laat 17de-eeuws en 18de-eeuws materiaal een dikke puin- en afvallaag aan het licht die talrijke misbaksels bevatte, te dateren tussen het einde van de 16de eeuw en de eerste helft van de 17de eeuw. De onderliggende lagen bevatten materiaal waarvan de oudste scherven teruggaan tot de tweede helft van de 13de eeuw.

Een laatste grote sleuf doorsneed de walgracht van het verdwenen Tempelhof. De vullaag van deze gracht lag op een gemiddelde diepte van ca. 2,60m onder dikke post-middeleeuwse en recente ophogingslagen. Naast een massa post-middeleeuws materiaal en wat schaarse middeleeuwse scherven werd ook een neolithische stenen bijl, in de vullaag van deze gracht ontdekt.

De grondwaterstand die schommelde tussen 1,50m onder het huidige maaiveld zorgde voor enorme technische problemen daar niet over permanente bemaling kon worden beschikt. Het onderzoek wordt verder gezet.

G. DESMET

Ontdekking van spaarboog van de eerste vestingmuur aan de Oude Houtlei (einde 12de eeuw) te Gent (foto ROL, GENT)

FOUILLES DANS LE VILLAGE DE WELLIN (LUX.)

A Wellin, au nord de l'église, dans une propriété privée comprise entre le mur de l'ancien cimetière et la rue des Hayettes, une fouille a été entreprise par MM. COLLET et EVRARD durant les mois de juillet et août 1977.

Les travaux ont d'abord mis au jour les vestiges d'un moulin. Une meule fixe, constituée par un cercle de mortier ocre rosé de 15-20cm d'épaisseur, de 2,10m de diamètre, au bord légèrement relevé, est percée en son centre d'un trou cylindrique de 30cm de diamètre destiné à recevoir un poteau vertical. Cette meule est établie à même la roche en place (schiste couvinien). Un puits creusé dans cette roche à 65cm de la meule, a été comblé par des moellons. Il n'a pas encore été fouillé.

A 7m de ce moulin, les vestiges d'un bâtiment en pierre ont été en partie dégagés. Il s'agit de la base d'un mur de 8m de long et comprenant un abreuvoir extérieur au fond recouvert de mortier de chaux soigneusement lissé. Une couche d'incendie était visible à l'intérieur du bâtiment ainsi que l'emplacement, taillé en rond dans le schiste, d'un pilier vertical.

Enfin, un fossé de défense, dont le profil se prolonge sous la rue des Hayettes, a été fouillé sur 2,50m de long jusqu'à une profondeur de 2,75m.

Une abondante céramique (biberon, tonnelet, bassin, brocs et pots divers), principalement d'Andenne, permet de situer la période principale d'occupation entre le début du 13e et le milieu du 14e siècle.

Après la destruction du moulin, un cimetière a été établi sur le site. Une trentaine de tombes, la plupart orientées tête à l'ouest, ont entraîné le remaniement du sol. Deux tombes ont entaillé la base du moulin. Le mur de l'ancien cimetière paroissial de Wellin (1781) se superpose à elles.

Parmi le matériel exhumé, citons encore deux tessons de sigillée et de nombreux tessons de tuiles romaines, un tesson carolingien, un dé à coudre, un poids de 530g en quartz, un fragment de creuset, du verre de fougère, un fragment de pierre sculptée, des débris de carreaux en céramique d'Andenne, des poteries de Schinveld et de Siegburg : ce matériel est à l'étude.

M. EVRARD

VERDWENEN OMWALDE HOEVEN IN WICHELEN (O-VL.)

Het onderzoek in het noordelijk gedeelte van Wichelen (Scheldepolders), stelde ons in staat om op een oppervlakte van ongeveer 50 ha niet minder dan 4 verdwenen omwalde hoeven te lokaliseren. Hiervan krijgen 2 moten, omwille van hun specifieke lokalisatie, onze speciale aandacht.

De eerste mote is gelegen aan de rand van de oude dorpskern. Ze grenst onmiddellijk aan "eene partye Land daer voortijds het oud Casteel van den heere van Wichelen op gestaen heeft..." (opgericht rond 1650).

Vlak bij de tweede mote treffen we een perceeltje aan (kleiner dan 1 are), het Galgenpleintje genaamd. Ook het zeer smalle langgerekte uitsteeksel in het verloop van de gemeentegrens Wichelen-Serskamp,

dat tot aan de mote en het Galgenpleintje uitloopt, dient opgemerkt. Dit is naar onze mening een ondubbelzinnige verwijzing naar een belangrijke rechtsfunctie die deze mote moet gehad hebben. Hierdoor moesten vreemde boosdoeners immers niet op Wichels grondgebied komen, tenzij om gevonnist te worden.

Uit voorgaande blijkt dat alleen reeds gegevens over de lokalisatie van moten aanleiding kunnen geven tot enkele intrigerende vragen. Zijn deze moten ooit gelijktijdig functioneel geweest of kan deze hoge concentratie verklaard worden door het feit dat Wichelen vroeger tot het 's Graven Propre behoorde? Of staat deze concentratie in verband met een verdedigingslinie langs de Schelde? Is de mote van de oude dorpskern heropgebouwd op een aangrenzend (hoger gelegen) perceel? In welke periode was de tweede mote zo'n belangrijke zetel van de rechtspraak, zodat zelfs de gemeentegrens werd aangepast.

Hopelijk zal verder archeologisch onderzoek op deze en nog andere onopgeloste vragen antwoord brengen.

H. VAN STEENDAM

INHOUD/RESUME/INHALT

<i>H. ROOSENS, HET MEROVINGISCHE GRAFVELD VAN OPHOVEN (LIMB.)</i>	p. 2
<i>J. ALENUS-LECERF, LE CIMETIERE MEROVINGIEN D'ORP-LE-GRAND (BRAB.)</i>	p. 2
<i>G. LAMBERT, LA NECROPOLE MEROVINGIENNE DE BEAUREGARD (LUX.)</i>	p. 4
<i>P. RAVESCHOT, DE VROEG-MIDDELEEUEWE CERAMIEK IN GENT (O-VL.)</i>	p. 5
<i>A. CAHEN-DELHAYE, UN DEPOTOIR CAROLINGIEN A HAMIPRE (LUX.)</i>	p. 6
<i>D. CALLEBAUT, HET OUD KASTEEL TE PETEGEM (O-VL.)</i>	p. 7
<i>D. CALLEBAUT, HET HOF TE EKSEL TE MOORSEL (O-VL.)</i>	p. 8
<i>A. MATTHYS, LA MOTTE ET LE CHATEAU DE BOUILLON (LUX.)</i>	p. 9
<i>J. DE MEULEMEESTER, DE GALOOIEMOTE TE LOKER (W-VL.)</i>	p.10
<i>J. DE MEULEMEESTER, DE SINGELBERGMOTE TE BEVEREN-WAAS (O-VL.)</i>	p.11
<i>G. HOSSEY, LA TOUR DE CUGNON (LUX.)</i>	p.11
<i>G. DE BOE, LE CHATEAU DE HAUTEROCHE A DOORBES (NAM.)</i>	p.12
<i>P. HOFFSUMMER, FOUILLES AU CHATEAU DE FRANCHIMONT A THEUX (LIEGE)</i>	p.13
<i>A. ROQUET, LE CHATEAU DE MONTAIGLE DE FALAEN (NAM.)</i>	p.14
<i>M. EUBELN, LE CHATEAU DE BEAUMONT A ESNEUX (LIEGE)</i>	p.14
<i>J. MERTENS, DE PAROCHIEKERK TE OUDENBURG (W-VL.)</i>	p.15
<i>J. BOURGEOIS, L'EGLISE SAINT-MARTIN DE BAS-WARNETON (HAINAUT)</i>	p.16
<i>G.V. LUX, RIJKHOVEN-ALDEN BIESEN (LIMB.)</i>	p.18
<i>L. VAN IMPE, DE OUDSTE KERK VAN DONK TE HERK-DE-STAD (LIMB.)</i>	p.18
<i>F. DE SMEDT, ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE ABDIJ VAN AFFLIGEM (HEKELGEM)(BRAB.)</i>	p.19
<i>T. OOST, STADSKERNONDERZOEK IN ANTWERPEN (A'PEN)</i>	p.20

<i>H. DE WITTE</i> , STADSKERNONDERZOEK TE BRUGGE (W-VL.)	p.20
<i>H. DANTHINE</i> , FOUILLES DE LA PLACE SAINT-LAMBERT A LIEGE (JUN A SEPTEMBRE 1977)(LIEGE)	p.21
<i>J. VANDENHOUTE</i> , STADSARCHEOLOGIE TE GENT (O-VL.)	p.22
<i>G. DESMET</i> , NOODOPGRAVING NAAR HET TEMPELHOF TE GENT (O-VL.)	p.23
<i>M. EVRARD</i> , FOUILLES DANS LE VILLAGE DE WELLIN (LUX.)	p.25
<i>H. VAN STEENDAM</i> , VERDWENEN OMWALDE HOEVEN IN WICHELEN (O.-VL.)	p.26

